

LANGUAGE RICH EUROPE

TRENDS IN BELEID EN PRAKTIJK
VOOR MEERTALIGHEID IN EUROPA

REDACTIE: Guus Extra en Kutlay Yağmur



Met steun van:



Education and Culture DG

Lifelong Learning Programme

Dit project werd gefinancierd met steun van de Europese Commissie.
De verantwoordelijkheid voor deze publicatie ligt uitsluitend bij de auteurs;
de Commissie kan niet aansprakelijk worden gesteld voor het gebruik van de
informatie die erin is vervat.

LANGUAGE RICH EUROPE

TRENDS IN BELEID EN PRAKTIJK VOOR
MEERTALIGHEID IN EUROPA

REDACTIE: Guus Extra en Kutlay Yağmur



Met steun van:



DG Onderwijs en Cultuur
Programma "Een leven lang leren"

Dit project werd gefinancierd met steun van de Europese Commissie. De verantwoordelijkheid voor deze publicatie ligt uitsluitend bij de auteurs; de Commissie kan niet aansprakelijk worden gesteld voor het gebruik van de informatie die erin is vervat.

Gepubliceerd door Cambridge University Press, in opdracht van de British Council.
November 2012.

© Language Rich Europe, British Council.

Materiaal van Language Rich Europe mag voor privégebruik worden gekopieerd, gedownload (www.language-rich.eu) of afgedrukt. Ook mag materiaal van Language Rich Europe in documenten, presentaties, blogs, websites of lesmateriaal worden opgenomen, indien althans de betreffende Language Rich Europe-publicatie duidelijk als bron en de British Council als eigenaar van het copyright worden vermeld. Verzoeken tot publiek of commercieel gebruik alsook tot toestemming voor vertaling dienen te worden gericht aan info@language-rich.eu.

Verantwoordelijkheid voor de opvattingen en meningen die in deze publicatie zijn vervat, ligt bij de auteurs.

De Europese Commissie draagt geen verantwoordelijkheid voor deze opvattingen of meningen noch voor enige gevolgen die uit het uitdragen ervan voortvloeien.

978-1-107-61131-3

12 NEDERLAND

12.1 Nederland als geheel

Saskia Benedictus-van den Berg

Dit overzicht beschrijft Nederland als geheel; de specifieke situatie in de provincie Fryslân wordt beschreven in het overzicht over Fryslân.

Plaatselijke omstandigheden

Het Koninkrijk der Nederlanden heeft 16,6 miljoen inwoners. Circa 1,9 miljoen (11,4%) daarvan is van niet-westerse afkomst (eerste- of tweedegeneratieallochtonen). Twee derde van de allochtoene minderheden heeft een Turkse, Marokkaanse, Antilliaanse of Surinaamse achtergrond (CBS, 2011a). Deze groep kan worden onderverdeeld in een deel uit voormalige koloniale gebieden (de Antilliaanse en Surinaamse minderheden, die hun herkomst hebben in de Caraïbische gebieden waar Nederlands de officiële taal is) en een deel uit andere gebieden (Turkse en Marokkaanse minderheden, die nog niet eerder in aanraking zijn gekomen met de Nederlandse taal en cultuur).

Het Nederlands is de officiële taal van Nederland. Dit werd pas in 1995 wettelijk vastgelegd (Nederlandse Taalunie, 2011). In dezelfde wet (de Algemene wet bestuursrecht) kreeg het Fries een officiële status binnen de provincie Fryslân.

Mensen met een niet-Nederlandse – in het bijzonder niet-westerse – nationaliteit moeten in Nederland een examen afleggen, waarbij aan de hand van vragen over de Nederlandse taal en cultuur/geschiedenis wordt getoetst of er afdoende inburgering plaats heeft gevonden. De overheid legt de nadruk op de eigen verantwoordelijkheid van de burgers en hecht veel belang aan kennis van het Nederlands. Dit blijkt ook uit de resultaten van dit onderzoek.

1 Talen in officiële documenten en databestanden

De nationale taal, vreemde talen en R/M-talen worden behandeld in wetgeving betreffende taal en/of in taalbeleidsdocumenten. Het leren en onderwijzen van de nationale taal in het buitenland wordt voor kinderen en/of volwassenen die Nederland als land van herkomst hebben (mede) gefinancierd in meer dan 80 landen, in het bijzonder in de nabijgelegen landen Duitsland, België en Frankrijk. Nederland heeft het *Europees Handvest voor Regionale of Minderheidstalen* geratificeerd. De volgende 5 R/M-talen worden onder het Handvest erkend: *Fries*, *Limburgs*, *Nedersaksisch*, *Romani* en *Jiddisch*. Op regionaal niveau bestaat er alleen voor het Fries officieel onderwijsaanbod, ondersteund door het Handvest.

In Nederland vindt officiële dataverzameling op het gebied van taaldiversiteit alleen plaats voor het Fries, middels periodiek bijgewerkte taalonderzoeken. Daarbij wordt aandacht besteed aan het Fries, aan de hand van een vraag naar de thuistaal en een vraag naar (het niveau van) taalbeheersing inzake spreken/verstaan/lezen/schrijven.

**Aanvullende ondersteuning NT=Aanvullende ondersteuning voor Nationale Taal
VT=Vreemde Talen
RMT=Regionale/Minderheidstalen
IT=Immigrantentalen**

2 Talen in voorschools onderwijs

Geen aanbod van vreemde talen en immigrantentalen

	Doelgroepen	Duur	Voorwaarden aan groepsgrootte	Dagen per week	Cursussen voor aanstelling	Cursussen tijdens aanstelling	Aanwezigheid overheidsfinanciering
Aanvullende ondersteuning NT	alle	≥2 jaar	geen	>1dag	algemeen	algemeen	volledig
RMT	alle	≥2 jaar	geen	>1dag	algemeen	algemeen	volledig

Talen aangeboden in voorschoolse educatie:

Regionale/Minderheidstalen	Fries alleen in Friesland
-----------------------------------	---------------------------

Voorschools onderwijs is niet verplicht, maar wel alom gangbaar. Het grote belang dat het Ministerie van Onderwijs hecht aan de Nederlandse taal blijkt uit de programma's die aan kinderen in het voorschools onderwijs worden aangeboden om gebrekkige kennis van (de Nederlandse) taal en achterstand in de taalontwikkeling te bestrijden (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2011b). Dit is in overeenstemming met een resolutie van het Europees Parlement uit 2009, waarin wordt gesteld dat op voorschools niveau vooral ook oog moet zijn voor de nationale taal.

3 Talen in het basisonderwijs

Geen aanbod van immigrantentalen

Organisatie

	Curriculum	Extra ondersteuning voor nieuwkomers	Diagnostische toets bij aanvang	Toetsen van taalvaardigheden
Aanvullende ondersteuning NT	algemeen	voorafgaande aan regulier onderwijs	afwezig	landelijk gestandaardiseerd

	Doelgroepen	Curriculum	Ingezet als instructietaal (CLIL)	Aanvang taalonderwijs	Roostering	Voorwaarden aan groepsgrootte	Toetsen van taalvaardigheden	Te behalen niveau	Aanwezigheid overheidsfinanciering
RMT	alle	algemeen	lokaal	vanaf 1 jaar	onder schooltijd	geen	afwezig	landelijke of regionale standaarden	volledig
VT	alle	algemeen	lokaal	vanaf de laatste fase	onder schooltijd	geen	schoolbepaald	landelijke of regionale standaarden	volledig

Onderwijs

	Docentkwalificaties	Cursus voorafgaande aan aanstelling	Cursussen tijdens aanstelling	Mobiliteit
Aanvullende ondersteuning NT	algemeen gekwalificeerde docenten	vakspecifiek	algemeen	n.v.t.
RMT	taaldocenten	vakspecifiek	algemeen	n.v.t.
VT	algemeen gekwalificeerde docenten	algemeen	vakspecifiek	geen

Talen aangeboden in het basisonderwijs:

Regionale/Minderheidstalen	Fries alleen in Friesland
Vreemde Talen	Engels is verplicht; Frans, Duits en Spaans zijn optioneel

Alhoewel de onderwijsplicht pas geldt voor kinderen van 5 tot 16 jaar, gaat 95% van de kinderen al vanaf hun vierde jaar naar de basisschool. Net als in het voorschools onderwijs zijn er ook in het basisonderwijs programma's om gebrekkige kennis van (de Nederlandse) taal en achterstand in de taalontwikkeling te bestrijden (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2011b). Gedurende de gehele onderwijsloopbaan onderstreept de Nederlandse overheid het belang van (de Nederlandse) taal en rekenen (www.taalenrekenen.nl/ref_niveaus_taal/beschrijvingen/), waarvoor dan ook referentiekaders zijn ontwikkeld. De referentiekaders specificeren welk taalbeheersingsniveau zou moeten zijn bereikt op het moment dat een bepaalde mijlpaal in de onderwijsloopbaan van een leerling is bereikt, bijv. de overgang naar het voortgezet onderwijs. De leerstof en de toetsen zullen ook nog worden gekoppeld aan de beheersingsniveaus die de referentiekaders hanteren. De referentiekaders zijn vastgelegd in een wet die in 2010 van kracht is geworden (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2011a).

Engels is verplicht in de laatste twee jaar van het basisonderwijs. Voorheen was onderwijs in immigrantentalen wettelijk geregeld. Tussen 1998 en 2004 werd op het niveau van de basisschool onderwijs in allochtone minderheidstalen verzorgd – buiten de reguliere schooltijden – en werd dit door de overheid gesubsidieerd. Deze subsidie werd beëindigd omdat onderwijs in allochtone minderheidstalen 'in tegenspraak was met het integratiebeleid voor kinderen (van allochtone minderheden)' (vertaald uit: Extra & Yağmur, 2006: 55). Kennis van het Nederlands wordt beschouwd als het fundament voor succesvolle integratie (Eerste Kamer, 2004). Desalniettemin voorziet de wet nog steeds in het ondersteunend gebruiken van talen naast het Nederlands voor kinderen van niet-Nederlandse achtergrond, waar dit hun aanvang van of overgang naar het Nederlandse onderwijs vergemakkelijkt.

Als reactie op het gebrek aan publieke voorzieningen voor allochtone minderheidstalen op voorschools en basisschoolniveau zijn particuliere initiatieven ontplooid; er zijn bijvoorbeeld Chinese, Japanse, Poolse en Russische scholen opgericht, waar aanvullend onderwijs in de betreffende taal en cultuur wordt geboden. Zulke scholen zijn door het hele land verspreid en worden meestal door de betreffende gemeenschap zelf opgestart. Verder is er een Nederlands-Turkse stichting in het leven geroepen om de komst van onderwijs (buiten schooltijden) in het Turks voor te bereiden (Stichting TON). Zulke particuliere initiatieven zijn toepassingen in de praktijk van de aanbevelingen die de Nederlandse Onderwijsraad in 2001 aan de overheid heeft gedaan voor immigrantentalen (Onderwijsraad, 2001). De voorstellen van de Raad zijn niet overgenomen door de overheid.

4 Talen in het voortgezet onderwijs

Organisatie

	Curriculum	Extra ondersteuning voor nieuwkomers	Diagnostische toets bij schoolaanvang	Toetsen taalvaardigheden
Aanvullende ondersteuning NT	algemeen	voor regulier	afwezig	schoolbepaald

	Doelgroepen	Curriculum	Ingezet als instructietaal (CLIL)	Roostering	Minimale groepsomvang	Periodieke toetsing van taalvaardigheden	Te behalen niveau	Aanwezigheid overheidsfinanciering
RMT	alle	algemeen	lokaal	onder schooltijd	geen	schoolbepaald	landelijke of regionale standaarden	volledig
VT	alle	algemeen	lokaal	onder schooltijd	geen	schoolbepaald	gekoppeld aan CEFR	volledig
IT	alle	algemeen	lokaal	onder schooltijd	geen	schoolbepaald	landelijke of regionale standaarden	volledig

Onderwijs

	Docentkwalificaties	Cursussen voor aanstelling	Cursussen tijdens aanstelling	Vereiste vaardigheidsniveau	Mobiliteit
Aanvullende ondersteuning NT RMT	taaldocenten	vakspecifiek	vakspecifiek	landelijke of regionale standaarden	n.v.t.
RMT	taaldocenten	vakspecifiek	algemeen	n.v.t.	n.v.t.
n.v.t.	language teachers	subject-specific	subject-specific	national or regionwide standards	informal financial support
VT	taaldocenten	vakspecifiek	vakspecifiek	landelijke of regionale standaarden	informele financiële steun
IT	taaldocenten	vakspecifiek	algemeen	n.v.t.	n.v.t.

Talen aangeboden in het voortgezet onderwijs:

Regionale/Minderheidstalen	Fries alleen in Friesland
Vreemde Talen <i>(schuin gedrukte talen alleen aangeboden in de hogere niveaus van het voortgezet onderwijs)</i>	Verplicht: Engels plus een andere taal op het hoogste niveau van het voortgezet onderwijs Optioneel: Klassiek Grieks, Chinees, Frans, Duits, Italiaans, Latijn, Russisch, Spaans
Immigrantentalen	Arabisch, Turks

Het referentiekader voor taal (zie bij Basisonderwijs) wordt ook toegepast in het voortgezet onderwijs. Beheersing van het Nederlands is verplicht in alle soorten voortgezet onderwijs en maakt ook deel uit van alle examens, net als Engels. Een vreemde taal – anders dan Engels – wordt alleen vereist op het hoogste niveau van het voortgezet onderwijs; meestal is dit Duits of Frans, en soms Spaans. Het staat scholen vrij meer vreemde talen aan te bieden.

Turks en Arabisch kunnen als vak aangeboden worden en er kan examen in worden afgelegd. Het is echter aan scholen zelf om te besluiten of ze deze talen aan willen bieden. Bovendien is het aantal leerlingen dat een examen Turks of Arabisch aflegt, klein; van circa 0,28% in 2002 is het gedaald naar 0,08% in 2003. Tegenwoordig is het aandeel iets hoger, met 0,13% in 2011, maar nog steeds is het niveau van 2002 niet bereikt (Alberts & Erens, 2011). Een mogelijke verklaring voor deze afname ligt in de eerdergenoemde afschaffing van overheidssubsidies voor onderwijs in allochtone minderheidstalen. Het lage percentage voor Turks en Arabisch is des te pregnanter gelet op de toename van het aantal Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse kinderen op stedelijke basisscholen.

Een recent verschijnsel is de toename van middelbare scholen die een tweetalig programma met Nederlands en Engels aanbieden (gewoonlijk aangeduid als *Content and Language Integrated Learning* – CLIL). Meestal betreft het de hoogste niveaus van voortgezet onderwijs, die als voorbereiding op een universitaire studie gelden, maar sinds kort wordt dit tweetalig onderwijs ook op lagere niveau's geïmplementeerd (Europees Platform, 2011a). Bovendien wordt op voorschools en basisschoolniveau ook steeds meer tijd gestoken in het onderwijzen van de Engelse taal (vroeg vreemdetaalonderwijs) (Europees Platform, 2011b). Zulke ontwikkelingen hebben geleid tot de vraag aan welke kwalificaties leerkrachten op tweetalige scholen zouden moeten voldoen.

5 Talen in beroepsonderwijs en hoger onderwijs voor volwassenen

Talen in het beroepsonderwijs (in drie instellingen)

Geen aanbod van regionale/minderheidstalen en immigrantentalen

		Aanbod taalprogramma's	Curriculum	Te bereiken niveau	Aanwezigheid overheidsfinanciering
VT	Instelling A	beperkt aanbod	algemeen	gekoppeld aan CEFR	deels
	Instelling B	breed aanbod	samenhangend en uitgewerkt	gekoppeld aan CEFR	deels
	Instelling C	breed aanbod	algemeen	gekoppeld aan CEFR	deels

Hoger onderwijs (bij twee universiteiten)

	Instructietaal/-talen	Talen op de website	Doelgroepen voor ondersteuning in de nationale taal	Te behalen niveau van vreemde instructietaal	Werving niet-nationale studenten	Mobiliteit voor talenstudenten	Mobiliteit voor niet-talenstudenten
Universiteit A	nationale en vreemde talen	nationale en vreemde talen	alle	gekoppeld aan CEFR	alleen internationaal	facultatief	facultatief
Universiteit B	nationale en vreemde talen	nationale en vreemde talen	alle	gekoppeld aan CEFR	alleen internationaal	facultatief	facultatief

Het referentiekader voor taal (zie bij Basisonderwijs) wordt ook toegepast in het beroepsonderwijs voor volwassenen.

Vanaf 2002 geldt in het hoger onderwijs het Anglosaksische bachelor/master-systeem, als stap in het proces om te komen tot een Europese ruimte voor hoger onderwijs (Bologna-proces). Als gevolg van deze veranderingen en ook de toegenomen aandacht voor internationalisering in het algemeen biedt het Nederlands hoger onderwijs telkens meer mastermodules aan in het Engels, om zo buitenlandse studenten te trekken. Het gevolg is dat er discussie ontstaat omtrent het gebruik van Engels of Nederlands in het universitaire onderwijs en over de onderwijskwaliteit in relatie tot de beheersing van het Engels bij zowel docenten als studenten.

6 Talen in audiovisuele media en geschreven pers

TV-producties in andere dan de nationale taal	Bioscoopfilms in andere dan de nationale taal	Programma's in RMT buiten eigen regio	Beschikbaarheid gebarentaal op TV
ondertiteling	ondertiteling	soms	soms

Door het algemene gebruik van ondertiteling van televisieprogramma's die in andere talen dan het Nederlands zijn opgenomen worden mensen al van jongs af aan blootgesteld aan zulke talen. Zo kan een groter bewustzijn over die talen teweeg worden gebracht. Dit is in overeenstemming met de Resolutie van het Europees Parlement over Meertaligheid (2009). Toch is het overgrote deel van de buitenlandse programma's op de Nederlandse televisie in het Engels, zodat de kijkers vooral worden blootgesteld aan de Britse en Amerikaanse-Engelse taal en cultuur. Kinderprogramma's – vooral tekenfilms – worden vaak nagesynchroniseerd.

In Fryslân wordt op de belangrijkste regionale radio- en televisieomroep meestal Fries gebruikt, met een beetje Nederlands. Zodoende voldoen vooral Friese audiovisuele media aan de aanbevelingen van de RvE en de EU, aangezien ze de taalvariatie in de provincie zichtbaar maken.

De Nederlandse televisie biedt slechts op beperkte schaal andere talen dan het Nederlands.

7 Talen in de publieke sector en in de openbare ruimte

Geïstitutionaliseerde taalstrategieën op stadsniveau

Aantal beoefende talen	Aanwezigheid op website	Externe of interne vertalers of tolken	Vaardigheid in andere talen dan de nationale taal in functietoetsing van werknemers	Werving van talensprekers tot ondersteuning van maatschappelijke doelen	Taalcursussen voor personeel	Bijhouden van taalvaardigheden van personeel
>4	Amsterdam	Amsterdam	Amsterdam		Amsterdam Leeuwarden	
3-4						
1-2	Rotterdam Leeuwarden	Leeuwarden	Leeuwarden	Leeuwarden		

Communicatiemogelijkheden

TOP 5	MONDELINGE Communicatiemogelijkheden	SCHRIFTELIJKE Communicatiemogelijkheden
	Gezondheidsdiensten Juridische zaken Sociale diensten Toeristische diensten Vervoersdiensten	Toeristische diensten Gezondheidsdiensten Sociale diensten Vervoersdiensten Juridische zaken

Het aantal talen dat in de publieke sector en de openbare ruimte (van de onderzochte steden) wordt gebruikt, is beperkt. Het Nederlands is de standaard en slechts sporadisch worden Turks en Arabisch gebruikt; voornamelijk wordt het Engels gehanteerd. In Fryslân mogen burgers het Fries gebruiken in contact met publieke diensten. Desalniettemin wordt schriftelijke informatie van deze diensten vaak uitsluitend in het Nederlands verstrekt.

Bij alle publieke diensten is het gebruik van een telefonische tolk ('tolkentelefoon') mogelijk. Van deze dienst wordt vooral gebruik gemaakt in de gezondheidszorg. Voorheen betaalde de overheid deze service, maar de subsidiëring is op 1 januari 2012 stopgezet. Nu wordt het als eigen verantwoordelijkheid van de patiënt beschouwd om hetzij Nederlands te kunnen spreken of een eigen tolk in de arm te nemen en te betalen (Rijksoverheid, 2011).

8 Talen in het bedrijfsleven (24 bedrijven)

	Algemene taalstrategieën							
	Aanwezigheid algemene taalstrategieën	Nadruk op taalvaardigheden bij werving	Internationale mobiliteitsvoorziening	Gebruik van externe vertalers/tolken	Overzicht taalvaardigheden onderpersoneel	Gebruik netwerken voor taaltraining	Gebruik van EU-programma's/-subsidies	Bewustzijn EU-programma's/-subsidies
Wijdverspreid gebruik	2	14	4	1	1	0	1	0

		Interne taalstrategieën						Externe taalstrategieën			
		Samenwerking met onderwijssector voor talen	Belonings-/promotiebeleid gebaseerd op taalvaardigheden	Aanbod taaltraining	Gebruik van CEFR	Talen gebruikt voor werkplaatsdocumenten/intranet	Talen gebruikt voor software, webprogrammatuur	Talen gebruikt voor jaarverslagen/ bedrijfsrapporten	Talen gebruikt voor marketingmateriaal	Talen gebruikt voor uitdragen bedrijfsnaam/-identiteit	Talen gebruikt voor website
NT	Wijdverspreid gebruik	1	0	0	0	22	20	20	23	20	23
ZE	Wijdverspreid gebruik	2	0	3	0	9	11	11	7	10	13
Anders	Wijdverspreid gebruik	1	0	2	0	3	3	2	3	4	5

De export vormt meer dan 70% van het bruto nationaal product (CBS, 2011b). Dat grote aandeel wordt niet weerspiegeld in het profiel voor talen in het bedrijfsleven zoals dat voor Nederland is opgesteld – al leggen niet alle vier onderzochte bedrijfstakken (banken, hotels, supermarkten en bouwbedrijven) per definitie veel nadruk op de internationale handel. Vooral lokale en regionale bedrijven zijn niet zozeer internationaal georiënteerd. In het algemeen speelt taal geen vooraanstaande rol in het bedrijfsleven. Bedrijven zouden meer gewezen kunnen worden op de waarde van meertaligheid.

Bij Friese bedrijven is het Fries vooral op informele wijze in gebruik; schriftelijk speelt het Fries hier geen enkele rol.

Belangrijkste bevindingen:

In een periode van toenemende taaldiversiteit legt de Nederlandse overheid de nadruk op het Nederlands. Dat is in overeenstemming met het beleid van de Europese Commissie (EC)/Raad van Europa (RvE). Aan de andere kant beklemtoont het beleid van de EC/RvE ook de aandacht voor R/M-talen, vreemde talen en immigrantentalen binnen het onderwijs en in andere maatschappelijke sectoren. Vooral waar het immigrantentalen betreft, zou het Nederlandse beleid beter kunnen worden afgestemd op Europees beleid.

Desalniettemin lopen er verscheidene initiatieven die de waarde van meertaligheid onderkennen en onderzoek doen naar en toepassingen vinden voor de meerwaarde van meertaligheid. Zo bieden meerdere particuliere onderwijsinstellingen aanvullend onderwijs in immigrantentalen en wint – vooral in het voortgezet onderwijs – het inzetten van Engels als instructietaal bij andere vakken (CLIL) aan populariteit. Aan de doelstelling van ‘moedertaal + 2’ wordt niet geheel voldaan, maar de verplichtstelling van Engels in het voortgezet onderwijs betekent dat de leerlingen tenminste één vreemde taal leren.

Veelbelovende initiatieven en pilotprojecten

Een belangwekkend innovatief project, dat als goed praktijkvoorbeeld kan dienen, vindt plaats in Utrecht, de vierde stad van Nederland. Utrecht beschrijft zichzelf als ‘multiculturele hotspot’ (Gemeente Utrecht, 2009: 1). Een groot deel van de bevolking beheerst drie of meer talen; er is in het project expliciet een koppeling met Europees beleid gemaakt en de doelstelling van ‘moedertaal + 2’ wordt uitgedragen. Bovendien herbergt de stad veel internationale bedrijven en is de Universiteit van Utrecht een trekpleister voor buitenlandse studenten. De stad wil dat profiel als startpunt nemen om Utrecht te ontwikkelen als ‘laboratorium voor meertaligheid’ (ibidem: 1). Er zijn meerdere onderzoeken omtrent meertaligheid en meertalige projecten opgestart (ibidem). In 2011 werd een rapport uitgebracht, als onderdeel van het project ‘The Dutch City of Utrecht as a European Hotspot and Laboratory for Multilingualism’ (Martinovic, 2011).

Verwijzingen

Alberts, R.V.J. en B.J.M. Erens (2011). *Verslag van de examencampagne 2011 voortgezet onderwijs*. Arnhem: Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2011a). “Bevolking; leeftijd, herkomstgroepering, geslacht en regio, 1 januari.” Beschikbaar via: <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=37713&D1=0&D2=0&D3=0,3-4,6,9,11-13,15-17,19,22-23,25-26,30-32,34,37,40-41,44-48&D4=0,6&D5=I&HDR=T,G2&STB=G1,G3,G4&VW=T> Opgevraagd op 9 december 2011.

Centraal Bureau voor de Statistiek, 2011b. *De Nederlandse economie 2010*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek. Beschikbaar via: <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/03E81D9F-8714-4AEA-B0F7-8EC72111EA56/0/2010p19pub.pdf> Opgevraagd op 28 oktober 2011.

Eerste Kamer der Staten-Generaal (2004). *Beeindiging bestelling onderwijs in allochtone levende talen*. Beschikbaar via: www.eerstekamer.nl/wetsvoorstel/29019_beeindiging_bekostiging Opgevraagd op 7 oktober 2011.

Europees Parlement (2009). *EP Resolution on Multilingualism: an asset for Europe and a shared commitment*. Brussel: Europees Parlement.

Europees Platform (2011a). *Tto. Tweetalig onderwijs – Content and Language Integrated Learning*. Beschikbaar via: <http://www.europeesplatform.nl> Opgevraagd op 16 december 2011.

Europees Platform (2011b). *Vroeg vreemde talen onderwijs*. Beschikbaar via: <http://www.europeesplatform.nl> Opgevraagd op 16 december 2011.

Extra, G. en D. Gorter (red.) (2001). *The other languages of Europe: Demographic, sociolinguistic and educational perspectives*. Clevedon: Multilingual Matters.

Extra, G. en K. Yağmur (2006). “Immigrant Minority Languages at Home and at School. A Case Study of the Netherlands.” *European Education* 38.2, pp. 50–63.

Gemeente Utrecht, Afd. Bestuurlijke, Internationale en Subsidiezaken (2009). *Utrecht: Multilingual hotspot and laboratory in Europe*. Beschikbaar via: http://ec.europa.eu/languages/documents/utrecht-multilingual-hotspot-and-laboratory-in-europe_en.pdf Opgevraagd op 13 oktober 2011.

Martinovic, B. (2011). *The Dutch City of Utrecht as a European Hotspot and Laboratory for Multilingualism*. Utrecht: Universiteit Utrecht. Beschikbaar via: <https://docs.google.com/viewer?url=http://www.utrecht.nl/images/Secretarie/Internationaal/pdf/Multilingualism%2520Utrecht.pdf&embedded=true&chrome=true> Opgevraagd op 19 december 2011.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2011a). *Doorlopende leerlijnen taal en rekenen*. Beschikbaar via: <http://www.taalenrekenen.nl/> Opgevraagd op 14 oktober 2011.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2011b). *Leerachterstand. Taalachterstand bij peuters*. Beschikbaar via: www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/leerachterstand/taalachterstand-bij-peuters Opgevraagd op 16 december 2011.

Mortier, J. (2009). *Nederland meertalenland. Feiten, perspectieven en meningen over meertaligheid*. Amsterdam: Aksant.

Nederlandse Taalunie, 2011. *Het Nederlandse taalgebied*. Beschikbaar via: http://taalunieversum.org/taalpeil/2005/het_nederlandse_taalgebied.html Opgevraagd in oktober 2011.

Onderwijsraad, 2001. *Samen naar de taalschool. Nieuwe moderne vreemde talen in perspectief*. Den Haag. Beschikbaar via: http://www.onderwijsraad.nl/upload/publicaties/423/documenten/advies_taal school.pdf Opgevraagd op 27 oktober 2011.

Rijksoverheid (2011). *Tolk- en vertaaldiensten in de zorg*. Beschikbaar via: www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/kwaliteit-van-de-zorg/tolk-en-vertaaldiensten-in-de-zorg Opgevraagd op 13 oktober 2011.

12 NEDERLAND

12.2 Friesland

Saskia Benedictus-van den Berg

Plaatselijke omstandigheden

Dit stuk biedt een overzicht van de situatie in de provincie Fryslân. Hieronder volgen bijzonderheden over die provincie (op het gebied van het gebruik van talen in officiële stukken en databestanden en verder in voorschools, basis- en voortgezet onderwijs). Het verdient voorkeur dit overzicht samen met dat van Nederland te raadplegen.

Fryslân is een provincie in het noorden van Nederland. Het is een grotendeels agrarisch gebied (Provinsje Fryslân, 2010) dat niet zo dichtbevolkt is als de rest van Nederland: 193 inwoners/km² tegen landelijk 491 (CBS, 2012). Met 650.000 inwoners bevat Fryslân ongeveer 4% van de gehele Nederlandse bevolking. Het aandeel niet-westerse allochtonen is 3,7%; dit percentage ligt aanzienlijk lager dan de landelijke 11,4%. Inwoners met een Iraakse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond vormen 39% van de niet-westerse immigranten in Fryslân (CBS, 2011).

Het Fries is, naast het Nederlands, de officiële taal van de provincie. Hierdoor is Fryslân officieel de enige tweetalige provincie van Nederland. Voor iets meer dan de helft van de Friese bevolking is het Fries de moedertaal. Het merendeel kan de taal goed (20%) of zeer goed verstaan (65%). Driekwart van de bevolking spreekt de taal redelijk tot goed. Ook kan driekwart van de bevolking het Fries redelijk goed of zeer goed lezen. Daarentegen kan slechts 12% goed Fries schrijven (Provinsje Fryslân, 2011a).

1 Talen in officiële documenten en databestanden

De nationale taal, vreemde talen en het Fries worden behandeld in wetgeving betreffende taal en in taalbeleidsdocumenten. Het Fries geniet de status van tweede officiële taal van Nederland, naast het Nederlands. De centrale aandacht bij het profiel voor Fryslân ligt op de domeinen 1–4; de resultaten van de domeinen 5–8 zijn behandeld in het omvattende profiel van geheel Nederland, waarvoor ook gegevens zijn verwerkt die afkomstig zijn uit de hoofdstad van Fryslân, Leeuwarden. Vergeleken met de rest van Nederland en zeker met de grootstedelijke gebieden van Nederland kent Fryslân een veel kleinere groep immigranten. Dat geldt ook voor het aandeel van kinderen van immigranten in het onderwijs.

In Nederland vindt officiële dataverzameling op het gebied van taaldiversiteit alleen plaats voor het Fries, middels periodiek bijgewerkte taalonderzoeken. Daarbij wordt aandacht besteed aan het Fries, aan de hand van een vraag naar de thuistaal en een vraag naar (het niveau van) taalbeheersing inzake spreken/verstaan/lezen/schrijven.

Het Fries is de enige minderheidstaal waarvoor de Nederlandse overheid Deel III van het Europees Handvest voor Regionale of Minderheidstalen (EHRMT) heeft geratificeerd; andere talen worden slechts erkend onder Deel II. De ratificatie leidde in 1998 tot de oprichting van het Consultatief Orgaan Fries, een adviesorgaan voor de minister van Binnenlandse Zaken (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2011). De overheid heeft in 2005 ook het Kaderverdrag inzake de Bescherming van Nationale Minderheden geratificeerd, waarbij de Friezen als nationale minderheid zijn erkend (Riemersma & De Jong, 2007).

De juridische status van het Fries is in 1995 vastgelegd in de Algemene wet bestuursrecht. In 2011 heeft de overheid een voorstel ingediend voor een nieuwe Wet gebruik Friese taal. De wet wil garanderen dat iedereen zijn recht kan uitoefenen om de eigen taal te gebruiken – hetzij Fries of Nederlands – in contact met de rechterlijke macht en het openbaar bestuur binnen de provincie Fryslân, en wil zodoende de gebruiksmogelijkheden van de Friese taal verruimen en versterken. Bovendien regelt de wet de instelling van een Raad voor de Friese taal. In de praktijk betekent dit dat de taakstelling van genoemd Consultatief Orgaan Fries wordt vergroot (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2011). De meeste van de 27 gemeenten in Fryslân hanteren een specifiek taalbeleid (Provinsje Fryslân, 2011a).

Op twee manieren worden in Fryslân gegevens over taaldiversiteit verzameld. In de eerste plaats zijn er in 1967, 1980 en 1994 grootschalige taalsurveys uitgevoerd; het volgende survey staat gepland voor de nabije toekomst. Daarnaast voert de provinciale overheid vierjaarlijks een taalsurvey uit naar taalvaardigheid in het Fries en het gebruik ervan in de provincie

(‘De Fryske taalAtlas’). De eerste uitgave van dit periodieke survey verscheen in 2007; zo krijgen de Friese overheden basisinformatie aangereikt om een taalbeleid te kunnen ontwikkelen (Provincie Fryslân, 2011a). Deze surveys verschaffen geen informatie over immigrantentalen; de centrale nadruk ligt op het Fries.

**Aanvullende ondersteuning NT=Aanvullende ondersteuning voor Nationale Taal
VT=Vreemde Talen
RMT=Regionale/Minderheidstalen
IT=Immigrantentalen**

2 Talen in voorschools onderwijs

Geen aanbod van vreemde talen en immigrantentalen

	Doelgroepen	Duur	Voorwaarden aan groepsgrootte	Dagen per week	Cursussen voor aanstelling	Cursussen tijdens aanstelling	Aanwezigheid overheidsfinanciering
Aanvullende ondersteuning NT	alle	≥2 jaar	geen	>1dag	algemeen	algemeen	volledig
RMT	alle	≥2 jaar	geen	>1dag	algemeen	algemeen	volledig

Talen aangeboden in voorschoolse educatie:

Regionale/Minderheidstalen

Fries

Fryslân telt meer dan zestig tweetalige (Nederlands/Friese) of Friestalige kinderopvangcentra (Sintrum Frysktalige Berne-opfang, 2011). Het centrum voor Friestalige kinderopvang (‘Sintrum Frysktalige Berne-opfang’) is verantwoordelijk voor het aansturen van deze kinderopvangcentra (Riemersma & De Jong, 2007).

Bij scholing voor leid(st)ers in voorschoolse educatie wordt slechts oppervlakkig aandacht besteed aan de meertalige situatie van de provincie; het onderwijzen van de Friese taal is geen officieel cursusonderdeel.

In voorschoolse educatie bestaat wel aandacht voor meertaligheid en het leren van de nationale en Fries, maar er zijn geen voorzieningen getroffen voor vreemde talen en immigrantentalen. De aanbevelingen van de EU worden dus deels nagevolgd, maar toch valt er voor de toekomst nog wel winst te boeken.

3 Talen in het basisonderwijs

Geen aanbod van immigrantentalen

Organisatie

	Curriculum	Extra ondersteuning voor nieuwkomers	Diagnostische toets bij aanvang	Toetsen van taalvaardigheden
Aanvullende ondersteuning NT	algemeen	voorafgaande aan regulier onderwijs	afwezig	landelijk gestandaardiseerd

	Doelgroepen	Curriculum	Ingezet als instructietaal (CLIL)	Aanvang taalonderwijs	Roostering	Voorwaarden aan groepsgrootte	Toetsen van taalvaardigheden	Te behalen niveau	Aanwezigheid overheidsfinanciering
RMT	alle	algemeen	lokaal	vanaf 1 jaar	onder schooltijd	geen	afwezig	landelijke of regionale standaarden	volledig
VT	alle	algemeen	lokaal	vanaf 1 jaar	onder schooltijd	geen	afwezig	landelijke of regionale standaarden	volledig

Onderwijs

	Docentkwalificaties	Cursus voorafgaande aan aanstelling	Cursussen tijdens aanstelling	Mobiliteit
Aanvullende ondersteuning NT	algemeen gekwalificeerde docenten	vakspecifiek	algemeen	n.v.t.
RMT	taaldocenten	vakspecifiek	algemeen	n.v.t.
VT	algemeen gekwalificeerde docenten	algemeen	vakspecifiek	geen

Talen aangeboden in het basisonderwijs:

Regionale/Minderheidstalen	Fries
Vreemde Talen	Verplicht: Engels Optioneel: Frans, Duits, Spaans

Fries is een verplicht onderdeel in het basisonderwijs in Fryslân. Vaak wordt echter niet meer dan één uur per week aan Fries gespendeerd (Inspectie van het Onderwijs, 2010); naar het oordeel van het Comité van Experts van het EHRMT is dit onvoldoende, gezien de activiteiten waartoe ondertekening van Deel III van het EHRMT verplicht (Raad van Europa, 2008).

Volgens landelijke onderwijswetten mag Fries als instructietaal worden ingezet en op veel scholen gebeurt dat ook. Daarbij wordt overigens meer tijd aan Fries gespendeerd in de lagere dan in de hogere groepen. Een kwart van alle basisscholen zet het Fries helemaal niet in als instructietaal (Inspectie van het Onderwijs, 2010). De Onderwijsinspectie heeft geconcludeerd dat ca. 20% van de leerkrachten geen officiële bevoegdheid heeft om Fries te onderwijzen (ibidem). Er wordt binnen het basisonderwijs in Fryslân geen speciale aandacht geschonken aan immigrantentalen.

4 Talen in het voortgezet onderwijs

Geen aanbod van immigrantentalen

Organisatie

	Curriculum	Extra ondersteuning voor nieuwkomers	Diagnostische toets bij schoolaanvang	Toetsen taalvaardigheden
Aanvullende ondersteuning NT	algemeen	voor regulier	afwezig	schoolbepaald

	Doelgroepen	Curriculum	Ingezet als instructietaal (CLIL)	Roostering	Minimale groepsvomvang	Periodieke toetsing van taalvaardigheden	Te behalen niveau	Aanwezigheid overheidsfinanciering
RMT	alle	algemeen	lokaal	onder schooltijd	geen	schoolbepaald	landelijke of regionale standaarden	volledig
VT	alle	algemeen	lokaal	onder schooltijd	geen	schoolbepaald	landelijke of regionale standaarden	volledig

Onderwijs

	Docentkwalificaties	Cursussen voor aanstelling	Cursussen tijdens aanstelling	Vereiste vaardigheidsniveau	Mobiliteit
Aanvullende ondersteuning voor nationale taal	taaldocenten	vakspecifiek	vakspecifiek	landelijke of regionale standaarden	n.v.t.
RMT	algemene docenten	vakspecifiek	algemeen	n.v.t.	n.v.t.
VT	taaldocenten	vakspecifiek	vakspecifiek	landelijke of regionale standaarden	informele financiële steun

Talen aangeboden in het voortgezet onderwijs:

Regionale/Minderheidstalen	Fries
Vreemde Talen (<i>schuin gedrukte talen alleen aangeboden in de hogere niveaus van het voortgezet onderwijs</i>)	Verplicht: Engels plus een andere taal op het hoogste niveau van het voortgezet onderwijs Optioneel: Klassiek Grieks, Chinees, Frans, Duits, Italiaans, Latijn, Russisch, Spaans

Fries is een verplicht vak in de eerste twee klassen. Er kan examen in worden gedaan, maar niet alle scholen voor voortgezet onderwijs bieden hiertoe mogelijkheid (Inspectie van het Onderwijs, 2010); evenmin leggen veel leerlingen dat examen af: in 2011 deden slechts 47 leerlingen examen Fries (Alberts & Erens, 2011). Er bestaat binnen het voortgezet onderwijs geen specifieke aandacht voor immigrantentalen.

Belangrijkste bevindingen:

Fryslân is een provincie met twee officiële talen; de resultaten van het onderzoek reflecteren dit. Vooral binnen het onderwijs bestaat er structurele aandacht voor het Fries, al wordt niet volledig voldaan aan de ondertekende verplichtingen volgens het EHRMT. Binnen het onderwijsveld neemt de status van het Fries, van voorschoolse educatie via basisonderwijs en voortgezet onderwijs naar het beroepsonderwijs, steeds meer af.

De situatie bij vreemde talen en immigrantentalen is gelijk aan de rest van Nederland, behalve dat er voor immigrantentalen in het onderwijs in Fryslân minder aandacht bestaat; de verklaring hiervoor ligt in het relatief kleine aantal immigranten in Fryslân.

Veelbelovende initiatieven en pilotprojecten

Taaltasje

Bij het aanmelden van een kind op school wordt aan de ouders gratis een taaltasje ('Taaltaske') uitgereikt. Dit taaltasje wordt verstrekt door de Provincie Fryslân. De bedoeling is om op de voordelen van meertaligheid te wijzen. Het tasje bevat o.a. een folder over meertaligheid, een kinderboekje en een cd met kinderliedjes (Provincie Fryslân, 2011b).

Drietaling onderwijs

De provincie telt meerdere drietalige basisscholen. Op zulke scholen worden Nederlands, Fries en Engels naast elkaar gebruikt als instructietalen. Er wordt in de eerste zes groepen (4–10 jaar) begonnen met een *fifty-fifty* verdeling tussen Nederlands en Fries als instructietaal; in de laatste twee groepen (11–12 jaar) is de verdeling 40% Nederlands, 40% Fries en 20% Engels. Het drietalige model heeft veelbelovende resultaten opgeleverd: de beheersing van Nederlands is bij de leerlingen tegen het einde van de basisschool niet negatief beïnvloed door de tijd die aan Engels en Fries wordt gespendeerd, en is vergelijkbaar met de landelijke graad van beheersing. Ook verbeteren de lees- en schrijfvaardigheden voor het Fries en gaan de leerlingen gemakkelijker om met Engels (Taalsintrum Frysk/Cedin, 2011b). Het netwerk van drietalige scholen bestond in 2011 al uit 41 scholen (Taalsintrum Frysk/Cedin, 2011a).

Verwijzingen

Alberts, R.V.J. en B.J.M. Erens (2011). *Verslag van de examencampagne 2011 voortgezet onderwijs*. Arnhem: Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling. Beschikbaar via: www.cito.nl/~media/cito_nl/Files/Voortgezet%20onderwijs/Cito_verslag_examencampagne_2011.ashx

Centraal Bureau voor de Statistiek (2011). "Bevolking; leeftijd, herkomstgroepering, geslacht en regio, 1 januari." Beschikbaar via: <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=37713&D1=0&D2=0&D3=0,3-4,6,9,11-13,15-17,19,22-23,25-26,30-32,34,37,40-41,44-48&D4=0,6&D5=I&HDR=T,G2&STB=G1,G3,G4&VW=T> Opgevraagd op 9 december 2011.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2012). "Regionale kerncijfers Nederland." Beschikbaar via: <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=70072ned&D1=0,56,78-79,81&D2=0,6&D3=15-16&HDR=T&STB=G1,G2&VW=T> Opgevraagd op 3 januari 2012.

Raad van Europa (2008). "European Charter for Regional of Minority Languages. Application of the charter in the Netherlands. 3rd monitoring cycle." Straatsburg: Raad van Europa. Beschikbaar via: www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Report/EvaluationReports/NetherlandsECRML3_en.pdf Opgevraagd op 8 december 2011.

Inspectie van het Onderwijs (2010). "Tussen wens en werkelijkheid. De kwaliteit van het vak Fries in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in Fryslân." Utrecht. Beschikbaar via: www.onderwijsinspectie.nl/actueel/publicaties/Tussen+wens+en+werkelijkheid.html Opgevraagd op 8 december 2011.

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (2011). *Wet gebruik Friese taal – Memorie van Toelichting*. Beschikbaar via: www.internetconsultatie.nl/wetfriesetaal Opgevraagd op 8 december 2011.

Provincie Fryslân (2010). *De staat van Fryslân. Beleids- en geo-informatie, november 2010*. Beschikbaar via: www.fryslan.nl/download.asp?objectID=33162&link=De+staat+van+Fryslan%2Epdf Opgevraagd op 9 december 2011.

Provincie Fryslân (2011a). "De Fryske taalatlas: Friese taal in beeld 2011." Leeuwarden. Beschikbaar via: www.fryslan.nl/taalatlas Opgevraagd op 9 december 2011.

Provincie Fryslân (2011b). "Taaltasje. Taaltaske." Beschikbaar via: <http://fryslan.nl/taaltaske> Opgevraagd op 9 december 2011.

Riemersma, A. & S. de Jong (2007). *Frisian: The Frisian language in education in the Netherlands*, 4th edition. Ljouwert/ Leeuwarden: Mercator Research Centre. Beschikbaar via: www.mercator-research.eu/fileadmin/mercator/dossiers_pdf/frisian_in_netherlands4th_072010.pdf Opgevraagd op 3 januari 2012.

Sintrum Frysktalige Berne-opfang (2011). "Sintrum Frysktalige Berne-opfang." Beschikbaar via: www.sfbo.nl/engels/ Opgevraagd op 6 december 2011.

Taalsintrum Frysk/Cedin (2011). *De Trijetalige skoalle*. Beschikbaar via: www.taalsintrum.nl/trijetalige-skoalle.html Opgevraagd op 9 december 2011.

Taalsintrum Frysk/Cedin (2011). *De Trijetalige Skoalle*. Drachten: Taalsintrum Frysk/Cedin. Beschikbaar via: www.3ts.nl/images/trijetalige-skoalle2011.pdf Opgevraagd op 9 december 2011.